

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרקים ראשון - שלישי

הלכות קריאת שמע

סוגיה לז: דין קרא וטעה

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה לז: דין קרא וטעה

*

רקע

סוגייתנו עוסקת בדין הטועה בקריאת שמע.

מקורות

- א. גמ' טז. "הקורא למפרע לא יצא וכו'... לשמוע דבר זה דיינו"
 ב. רש"י ד"ה יחזור לראש, יחזור לפרק ראשון
 תוס' ד"ה הקורא
 רי"ף ח-ט. "קרא וטעה יחזור למקום שטעה... סירכיה נקט ואתי"
 תלמידי רבינו יונה ד"ה באמצע
 רמב"ם הל' קריאת שמע פ"ב הל' יג-יד [כסף משנה ד"ה נעלם]
 ג. שו"ע סי' סד סע' ב-ד, ומשנה ברורה

הסבר הסוגיה

קרא וטעה - יחזור למקום שטעה.

[משנה טו.]

המשנה אומרת שאם טעה בקריאת שמע חוזר למקום שטעה. הגמ' [טז.] מביאה ברייתא העוסקת במקרה שטעה ואינו יודע היכן טעה, והיא מביאה שלושה מצבים:

- א. טעה באמצע הפרק - יחזור לראש.
 ב. בין פרק לפרק - יחזור לפרק ראשון.
 ג. בין כתיבה לכתיבה - יחזור לכתיבה ראשונה.

הדין השלישי ברור, כיוון שהוא מסתפק אם הוא ב"וכתבתם" שבפרשה ראשונה, או ב"וכתבתם" שבפרשה שנייה, הרי הוא צריך להחמיר מספק, ולחזור לכתיבה שבפרשה ראשונה. אולם הדינים הראשון והשני זקקים הסבר: מדוע טעה באמצע הפרק חוזר לראש הפרק, והרי מספיק שיחזור למקום שיש לו בו ספק? מדוע המסתפק אם סיים פרק ראשון או סיים פרק שני חוזר לפרק ראשון, והרי ודאי אמרו, ומספיק שיחזור לתחילת הפרק השני?

הראשונים עמדו על שאלות אלו, והסבירו את הברייתא על פי הנחת היסוד של השאלות הללו. תלמידי רבינו יונה [ט. ד"ה באמצע. כך נראה גם מדברי רש"י (ד"ה יחזור לראש) ותוס' (ד"ה הקורא)] מסבירים, שבדין הראשון חוזר לראש רק כשאינו יודע היכן טעה, ויכול להיות שלא אמר כלל, אבל אם יודע שקרא חלק מהפרק, חוזר רק למקום שהוא מסופק בו. רש"י [ד"ה יחזור לפרק ראשון] מסביר, שבדין השני, המסתפק בין פרק לפרק אינו חוזר לתחילת הפרק הראשון, אלא להפסק הראשון, כלומר שחוזר ל"והיה אם שמוע".

מתוך הסבר זה עולה, ששלושת המצבים המובאים בברייתא מהווים פירוט של דין אחד בלבד, הטועה בקריאת שמע חוזר וקורא מהמקום שבו הוא מסופק. ניתן להקשות, מה החידוש בברייתא זו? ודאי שצריך לחזור ולקרוא מהמקום שהוא מסופק בו! התירוץ המתבקש לשאלה זו, שהחידוש שבברייתא הוא שיש להחמיר מספק בכל קריאת שמע, למרות שחיוב הקריאה של חלקים ממנה מדרבנן. תירוץ זה אינו מסביר את שיטת הרמב"ם, שהרי מפשטות לשונו [פ"א ה"ב] משמע שחייבים מהתורה בכל שלוש הפרשות!¹

הרמב"ם [פ"ב הל' יג-יד] חולק על שאר הראשונים בהסבר הברייתא: "קרא וטעה יחזור למקום שטעה, נעלם ממנו בין פרשה לפרשה ואינו יודע אי זו היא פרשה השלים ואי זו צריך להתחיל חוזר לפרק ראשון שהוא ואהבת את ה' א-להיך וכו'. טעה באמצע הפרק ולא ידע היכן פסק חוזר לראש הפרק..." [הציטוט ע"פ "רמב"ם מדויק" מהד' ר"י שילת]. הרמב"ם פוסק שאם קרא פרשה ואינו יודע איזו פרשה, חוזר ל"ואהבת". פסק זה צריך עיון, מדוע לחזור ל"ואהבת" והרי הוא ודאי קרא לפחות פרשה אחת, ועל כן הוא צריך לחזור ל"והיה אם שמוע"? הכסף משנה [ד"ה נעלם] מבאר שהרמב"ם עוסק במקרה שהטועה יודע שהתחיל קריאת שמע ומוצא עצמו במקום הפסק, ואינו יודע מה כבר אמר, ולכן חוזר להפסק הראשון שהוא "ואהבת". לפי פירוט זה, פסק הרמב"ם מתאים להבנתם של שאר הראשונים, והטועה צריך לחזור למקום שהוא מסופק בו.

אולי ניתן לפרש את הברייתא בדרך שונה, ועל פיה מתבאר הרמב"ם כפשוטו. המשנה אומרת שקרא וטעה יחזור למקום שטעה, והברייתא מחדשת שיש הבדל בין טעות לבין אי ידיעה, בטעות - חוזר למקום שטעה, וכשאינו יודע היכן הוא - חוזר לתחילת היחידה המסופקת. הלכה בקריאת שמע שצריך לקרוא "קריאת שמע על הסדר" [מנחם זה הוא על פי רמב"ם פ"א ה"ג], זאת אומרת לקרוא את פרשות קריאת שמע כיחידה אחת, וכשקורא וחוזר וקורא אינו קורא את הפרשה כיחידה אחת². טעות אינה קריאה, ולכן חוזר למקום שטעה, אך כשאינו יודע היכן טעה, חוזר לתחילת היחידה כדי שלא לחזור על הקריאה שקרא.

כשטעה באמצע הפרק ואינו יודע היכן טעה, אינו חוזר למקום שהוא מסופק בו, שהרי יש חשש שיחזור על פסוק שקרא, אלא חוזר לתחילת הפרק, כדי לקרוא את היחידה כולה כמקשה אחת. טעה בין פרשה לפרשה ואינו יודע היכן טעה, כיוון שיש לו ספק על פרשה שלמה, הפרשה המסופקת מהווה הפסק בחיוב לקרוא "קריאת שמע על הסדר", וצריך לחזור לתחילת פרק ראשון, ולקרוא את כל קריאת שמע כהלכתה על הסדר. המסתפק אם הוא בכתיבה שבפרק ראשון או בכתיבה שבפרק שני קורא מכתובה שבפרק ראשון, ואינו

¹ דיון בשיטת הרמב"ם ראה לעיל עמ' 125, ולקמן עמ' 227.

² הסבר זה מבאר היטב את ההלכה שמביא הרמב"ם בפרק ב הלכה יא.

צריך לחזור לתחילת פרק ראשון, מפני שהמשך מ"וכתבתם" שבפרק שני זהה לסיום של פרק ראשון, והרי אין לו טעות בפרק ראשון, ולכן אינו צריך לחזור לתחילת הפרק³. לפי הסבר זה הרמב"ם מתבאר כפשוטו. "נעלם ממנו בין פרשה לפרשה", אפילו נעלם ממנו בין פרשה שנייה לשלישית חוזר לתחילת פרשה ראשונה. הרמב"ם מוסיף חידוש שאינו מובא בברייתא, שחוזר ל"ואהבת" שהוא "ראש הפרק" ולא ל"שמע ישראל" שהוא ראש הפרשה. כנראה שהרמב"ם סובר ש"שמע ישראל" הוא פרק בפני עצמו, המהווה פתיחה לכל קריאת שמע, וכיוון שאין לו ספק על פרק זה, חוזר ל"ואהבת" שהוא הפרק המסופק.

סיכום

יש שתי דרכים להבין את הברייתא העוסקת בדיני טעויות בקריאת שמע:
 א. הברייתא קובעת שיש להחמיר בכל ספק בקריאת שמע, ולחזור למקום שבו הוא מסופק.
 ב. הברייתא קובעת שיש לקרוא את קריאת שמע כיחידה אחת, ולחזור בכל ספק לתחילת היחידה שבה הוא מסופק. הטועה באמצע פרק חוזר לתחילתו, והטועה בין הפרקים חוזר לתחילת פרק ראשון.
 רוב הראשונים מפרשים את הברייתא על פי הדרך הראשונה, מפשטות לשון הרמב"ם משמע שהוא מפרש את הברייתא על פי הדרך השנייה. הכסף משנה מפרש גם את הרמב"ם על פי הדרך הראשונה.

הלכה

השו"ע [סי' סד סע' ב-ד] פוסק שבכל ספק בקריאת שמע חוזר למקום שבו הוא מסופק (על פי שיטתו שאין מחלוקת מהותית בין הראשונים בפירוש הברייתא). אם מסופק ב"וכתבתם" חוזר ל"וכתבתם" שבפרק ראשון, ואם התחיל "למען ירבו ימיכם" אין צריך לחזור.

³ הסבר זה מתרץ את קושיית האחרונים [מגן אברהם סי' סד ס"ק ב, וטי"ז סק"ב], מדוע הברייתא אומרת טעה בין כתיבה לכתיבה, ואינה אומרת טעה בין קשירה לקשירה, או בין "בשבתך בכיתך" שבפרק ראשון לזה שבפרק שני. לפי הסבר זה, הברייתא אינה מביאה טעויות אלו מפני שבהן חוזר לתחילת פרק ראשון.